

max h a s t i n g s

VIETNAM

O epopee tragică, 1945-1975

Traducere din limba engleză și note de SORIN ȘERB și ALIN IONESCU

Prefață de CRISTINA CILEACU

Capitolul 6

O parte din drum cu JFK

„Își vor pierde țara dacă...”

Când Dwight D. Eisenhower și-a informat succesorul, John F. Kennedy, despre problemele cu care se va confrunta la preluarea președinției, nu Vietnamul (despre care n-a spus nimic), ci Laosul vecin a stârnit vehemența bătrânului dulău. Eisenhower spunea că fusese avertizat de Departamentul de Stat că Laosul era „o țară de homosexuali”¹⁸⁸, spre marea uimire a lui Kennedy. Laosul era prima piesă din domino, spunea fostul președinte, o adevărată cheie a Asiei de Sud-Est, a cărei pierdere ar putea amenința Thailanda vecină, astfel că acesta avea să fie un test al hotărârii noului comandant suprem, un ritual de trecere. O astfel de viziune pare fantezistă în ochii posterității, dar părea verosimilă pe atunci. Cunoscut cândva ca „țara cu un milion de elefanți”, Laosul a ținut prima pagină în întreaga lume ca punct de coliziune între forțele comuniste și cele anticomuniste. În 1960, *New York Times* dedica de trei ori mai mult spațiu acestei mici țări, o pustietate cu locuitori puțini și foarte săraci, decât îi acorda Vietnamului.

Populația laotiană – sau mulțimea de grupuri etnice care o constituia – a lăsat perplexă întreaga lume, părând să-și croiască drumul chicotind printr-un secol de răsturnări politice, foamete, războaie civile și tragedii încurajate de forțe străine. Laoțienii îndrăgeau petrecerile și glumele priapice, mai ales la festivalul de artificii de primăvară, când toată lumea își făcea propriile focuri de artificii, unele de-a dreptul enorme, și le lansa punându-și în pericol mortal viața și proprietatea.

La sfârșitul anilor '50, americanii au început să inunde cu bani Laosul, căruia Franța îi redase independența în octombrie 1953 și devenise de atunci un pol al interferențelor Chinei și Vietnamului de Nord. Aflat în vizită, un

reporter de la *Wall Street Journal* a spus că toți conducătorii țării „se înecau extatic în ajutoare americane”, cu mașini mari și lăzi frigorifice, în timp ce restul țării supraviețuia cu un venit mediu anual de 150 de dolari americani. CIA a început să fie interesată, nu în ultimul rând deoarece ofițerii săi (precum texanul Bill Lair, care chiar a devenit faimos acolo) s-au îndrăgostit de această nouă frontieră. Colegul lui Lair, Robert Amory, spunea mai târziu că mulți dintre oamenii Agenției au adoptat Laosul, considerându-l „un loc ideal pentru a purta un război”¹⁸⁹. Pe lângă Vientiane, capitală și oraș de frontieră, puteai face cam tot ce ți-ar fi dat prin cap – ca de pildă să te bați cu oricine ai fi vrut și să cultivi orice narcotice ți-ar fi poftit inima – fără să deranjezi pe cineva care ar face un caz din asta.

Guvernul laotian – dacă petrecăreața adunătură de potențați locali și de generali era vrednică de această titlatură! – a menținut o guvernare instabilă până când, în 1960, a izbucnit un război civil între facțiuni rivale pe străzile din Vientiane. Pe baza unor argumente subțiri, americanii s-au convins că se profila preluarea comunistă a țării, dar incontestabil era faptul că o mulțime de comuniști mișunau prin țară, deopotrivă organizația indigenă Pathet Lao* – care când și când pretindea că făcea parte din coaliția aflată la putere – și ceva trupe nord-vietnameze.

Bill Lair a realizat ceea ce se considera a fi o mare lovitură atunci când a încheiat un acord cu Vang Pao, șeful local al etnicilor Hmong. În schimbul banilor și al armelor americane, acest senior al războiului a lansat o campanie de gherilă împotriva comuniștilor. Investiția inițială a SUA în el și în tribul lui a crescut de la cinci milioane dolari la 11 milioane dolari în 1962, apoi la 500 de milioane de dolari către sfârșitul deceniului, Vang Pao pretinzând că se afla la conducerea a 20 000 de luptători și că avusese succese considerabile în luptă, precum și că avea o avere dobândită din traficul de droguri. Au fost trimiși acolo vreo 700 de angajați ai CIA, cei mai mulți implicați în activități paramilitare secrete, cărând hrană și arme pentru membrii tribului și familiile acestora, agitându-se de colo-colo – îmbrăcați în blugi! – prin munți și

* Pathet Lao („Națiunea Lao”) sau, oficial, Armata Populară de Eliberare din Laos, a fost o mișcare și o organizație politică de sorginte comunistă din Laos activă în perioada 1950–1975. Pathet Lao a dobândit controlul asupra întregii țări în 1975, la finalul Războiului Civil din Laos (desfășurat între 23 mai 1959 și 2 decembrie 1975), având legături strânse cu regimul de la Hanoi, pe care l-a susținut activ în timpul Războiului din Vietnam.

prin văioage la bordul avioanelor STOL* de tip Pilatus Porter**, ocazional angajându-se ei înșiși în lupte.

În mod bizar, această caricatură de țară a devenit importantă atât pe agențele Estului, cât și pe cele ale Vestului. Mao Zedong l-a întrebat pe Le Duan: „Cât de mare este Laosul?” Vietnamezii i-au răspuns că are vreo 200 000 km², cu o populație de două milioane de oameni. „Dumnezeule!” a exclamat Mao, „Au atât de mult pământ și atât de puțini oameni?! Yunnan este aproximativ la fel de mare, dar are 40 de milioane de locuitori! N-ar fi o idee bună să trimitem 15–20 de milioane de oameni ca să trăiască acolo?!”¹⁹⁰

Polonezii și indienii din forțele ICC*** au considerat că era corect din punct de vedere politic să nu bage de seamă aterizările avioanelor de transport sovietice la baza aeriană Gia Lam din Hanoi, venite pentru a livra material de război destinat Laosului. Guvernul conservator britanic era presat de Washington să sprijine o implicare americană, iar la o întâlnire pe care a avut-o în martie 1961 cu Kennedy, prim-ministrul Harold Macmillan a promis cu jumătate de gură că se va implica militar dacă guvernul de la Vientiane va cădea. În anul următor, atunci când trupele organizației Pathet Lao s-au apropiat de frontiera de vest a Laosului, a fost dislocată drept răspuns o escadrilă de avioane Hunter**** a RAF în Thailanda vecină. Povestea obișnuită era că britanicii căutau cu disperare să evite un nou angajament militar, dar erau preocupați în mod maniacal să se supună dorințelor americane¹⁹¹.

* STOL („Short Take-Off and Landing”) este un acronim care desemnează performanțele unui avion de decolare și aterizare pe distanțe scurte, de ordinul a câtorva sute de metri sau chiar mai puțin de 100 m.

** De producție elvețiană, Pilatus PC-6 Porter este un avion monomotor ușor, de transport pasageri și marfă, cu capabilități STOL, care a avut primul zbor la data de 4 mai 1959 și a fost produs în peste 600 de exemplare. În timpul Războiului din Vietnam, acest tip de avion a fost folosit de către piloții CIA care activau în cadrul companiei Air America (vezi mai jos).

*** Acronim pentru International Control Commission (Comisia de Control Internațională) – structură înființată conform Acordurilor de la Geneva din 1945 pentru monitorizarea implementării celor convenite, cu participare indiană, poloneză și canadiană. Deși aproape ignorată, a funcționat până la Acordurile de la Paris din 1973, după care a fost înlocuită de o altă comisie (ICCS) (n. a.).

**** Construit în peste 1 900 de exemplare de către compania britanică Hawker Aircraft, Hunter este un avion biloc monomotor reactiv de vânătoare-bombardament, atac la sol și recunoaștere, al cărui prim zbor a fost executat la data de 20 iulie 1951. Subsonicul s-a aflat în serviciu operativ în 22 de state, ultima țară care l-a retras din activitate fiind Zimbabwe.

Pe când era cadet la Academia de la West Point, Mike Eiland s-a trezit participând la exerciții într-o țară fictivă numită Soal (Laos scris invers!), în timp ce, la Washington, Comitetul Întrunit al Șefilor de State-Majore (JSC) era în favoarea trimiterii de trupe terestre¹⁹². Totuși, în mai 1961, președintele Kennedy a declarat că prefera să crească numărul și amploarea operațiunilor sub acoperire, pentru care avea un entuziasm romantic, și ar fi fost chiar și mai bine dacă toate puterile străine ar înceta să se mai prostească prin Câmpia Amforelor* din Laos. Mai mult, excentricul prinț Norodom Sihanouk, conducător al Cambodgiei vecine, a propus organizarea unei conferințe internaționale, o progenitură nelegitimă a celei din primăvara anului 1954, pentru a „neutraliza” Laosul, la care toate părțile mai mult sau mai puțin interesate și-au anunțat participarea. După mai bine de un an de negocieri, timp în care Averell Harriman a fost sufletul acțiunii, în iulie 1962, la Geneva, au fost încheiate noi acorduri, semnate de SUA, Rusia, China și ambele Vietnamuri, pentru transformarea Laosului într-un stat neutru.

Conducerea de la Hanoi a tratat noile acorduri cu dispreț, considerându-le nimic altceva decât o acoperire străvezie a Moscovei pentru propriile operațiuni militare, ceva ce nu merita mai mult respect decât acela arătat de Saigon înțelegerii din 1954. Trupele nord-vietnameze au continuat să se deplaseze la discreție prin Laos, deși prezența lor a fost mereu negată. Cincii din CIA au poreclit Traseul Ho Chi Minh „Autostrada Memorială Averell Harriman”, pentru că bătrânul diplomat nu prevăzuse și niște mecanisme specifice de prevenire a încălcării sistematice a acordurilor de către comuniști. Pentru povestea noastră, care este cea a Vietnamului, tot ceea ce contează este că prințul Souvanna Phouma – cel care domnea la Vientiane – a primit și mai multă atenție din partea Statelor Unite. În alte părți ale țării lui sălbatice și dezorganizate izbucnise un război haotic și nedeclarat, căruia i-au căzut victime câteva sute de mii de persoane ca urmare atât a încăpățănării Hanoiului de a folosi Laosul ca pe o rețea bine ramificată pentru transportul în siguranță al materialelor clandestine în Cambodgia și în Vietnamul de Sud, cât și a dorinței americanilor de a-i opri, fără să le pese prea tare regimul de neutralitate.

N-a trecut bine ziua inaugurării, că profesorul Walt Rostow** – economist la prestigiosul MIT și fost analist al zonelor-țintă pentru bombardamentele din

* Sau Platoul Tran Ninh, regiune muntoasă în nordul Laosului, sit arheologic unde se află sute de amfore megalitice.

** Profesor de economie la Columbia University, Walt Whitman Rostow (1916–2003) a lucrat în cadrul OSS în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial drept

timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, acum devenit locțiitorul asistentului special pentru securitate națională al lui JFK și, câteva luni mai târziu, director de planificare strategică la Departamentul de Stat – a îndemnat administrația să-și mute atenția de la Laos la Vietnam. Președintele însuși a fost de acord că Vietnamul părea un loc mai potrivit să le rupă picioarele comuniștilor, deoarece activitatea de gherilă se intensificase și trebuiau să facă mai mult pentru a-l susține pe Diem. Securitatea din Delta Mekongului devenise atât de precară, încât materialele medicale puteau fi distribuite spitalelor civile numai de către avioanele și elicopterele CIA, care le parașutau printre sate abandonate și câmpuri de orez necultivate.

În mai 1961, vicepreședintele Lyndon Johnson a vizitat Vietnamul, a promis că America va continua să acorde ajutor și l-a numit pe Diem un „Winston Churchill al Asiei”. La ceva vreme, David Halberstam a scris despre această călătorie: „Le-a dat cuvântul nostru de onoare! Nu numai că a implicat în mai mare măsură administrația Kennedy [...], ci a legat Washingtonul și mai mult de păpușa de cauciuc de la Saigon, a înăsprit retorica și l-a implicat personal pe Lyndon Johnson. Pentru el, cuvântul dat de un bărbat era important.”¹⁹³

În octombrie, Ed Lansdale i-a scris generalului Maxwell Taylor*, comandantului trupelor aeropurtate din cel de-Al Doilea Război Mondial, cel care era consilierul militar personal al lui Kennedy până la numirea lui, în anul următor, ca președinte al JCS: „Vietnamezii sunt un popor capabil și energetic, dar în prezent nu par a fi ei înșiși. Își vor pierde țara dacă o scânteie nu-i face să se aprindă și să meargă să pună umărul pentru a câștiga acest război. Acea scânteie ar putea fi foarte bine pusă de americanii potriviți în locurile potrivite ale guvernului vietnamez prin oferirea de consiliere de

analist, iar în 1960 a intrat în cadrul Departamentului de Stat, activând până în 1969 drept consilier pe probleme de politică și de securitate națională al președinților JFK și LBJ. Rostow l-a consiliat pe președintele Kennedy să planifice și să pună în practică o invazie a Vietnamului de Nord, iar pe președintele Johnson să declanșeze campania de bombardamente aeriene.

* Maxwell Davenport Taylor (1901–1987) a fost un general cu patru stele al US Army (arma Geniu) care a participat la cel de-Al Doilea Război Mondial și la războaiele din Coreea și Vietnam, cea mai înaltă funcție ocupată fiind cea de președinte al JCS (în perioada 1 octombrie 1962–1 iulie 1964). Generalul Taylor a fost o personalitate controversată, el fiind una dintre figurile-cheie care au împins SUA pe calea declanșării intervenției militare din Vietnam, ocupând funcția de ambasador în Vietnamul de Sud în perioada 14 iulie 1964–30 iulie 1965.

nivel operațional. [...] O asemenea muncă va necesita americani care dau dovadă de talent și compasiune.”¹⁹⁴

Așadar, Lansdale era de părere că răspunsul la problemele vietnamezilor era să le trimită mai mulți americani, iar în următoarele 34 de luni ale președinției Kennedy, exact asta s-a și întâmplat. În mai 1961, 400 de Berete Verzi* au ajuns în Vietnam, operatori urmați, câteva luni mai târziu, de 40 de elicoptere ale US Army, cu 400 de oameni care să le piloteze și să le întrețină, alături de un corp în continuă creștere de consilieri care acționau alături de ARVN până la nivel de batalion, contingent care a ajuns ca să însumeze 8 000 de oameni până la mijlocul anului 1962. Hanoiul a interpretat corect înființarea, la 8 februarie 1962, a MACV** – Comandamentul Asistenței Militare din Vietnam – ca semnificând intenția lui Kennedy de a ridica miza. În noiembrie 1963, numărul americanilor se va ridica la 16 000: soldați, marinari, aviatori, tehnicieni, piloți, specialiști în interceptări radio și în agricultură, sociologi cu diplomă universitară, operatori teribil de excentrici din Forțele Speciale, spioni ciudați*** și tocilari de toate felurile.

Ajutorul SUA se ridica la 400 de milioane de dolari pe an, cu echipament militar și vehicule expediate în cantități fără precedent. În aprilie 1962, guvernul Diem a început programul „satelor strategice”, o îmbunătățire a satelor urbane de mai înainte, concepute pentru a-i separa pe țărani de trupele de gherilă prin amplasarea lor în spatele sârmei ghimpate, cu costul despărțirii de locurile de îngropăciune care însemnau atât de mult pentru fiecare familie. Un raport al corporației RAND**** punea sub semnul întrebării valabilitatea acestor politici, dar la Pentagon, generalul-maior Victor „Bruta” Krulak*****, de la

* Green Berrets (Beretele Verzi) este denumirea uzuală pentru Forțele pentru Operații Speciale ale US Army (datorită beretei de culoare verde purtată de operatori).

** Acronim pentru Military Assistance Command Vietnam – cartierul general al SUA din Saigon. În vorbirea curentă, MACV era pronunțat „Mec-Vi” (n. a.).

*** În original „spooks” (de la „spooky”, „ciudat”) – denumire dată ofițerilor operativi din rândurile CIA.

**** RAND (Research ANd Development) Corporation este un grup de reflecție american înființat la data de 14 mai 1948 de către compania constructoare de avioane Douglas cu scopul de a efectua cercetări și analize pentru Forțele Armate ale SUA. În prezent, RAND este unul dintre cele mai influente think tankuri din lume, subiectele cercetărilor efectuate fiind legate atât de zona militară, cât și de cea civilă.

***** Victor Harold Krulak (1913–2008) a fost un general cu trei stele americane (arma Infanterie Marină) care a luptat în cel de-Al Doilea Război Mondial și în războaiele din Coreea și Vietnam, fiind considerat un lider militar vizionar. În perioada

US Marine Corps, a dat cu pumnul în masă, susținând că țara lui îi va „forța pe țărănoii ăia să facă tot ce trebuie pentru ca programul să fie o reușită”¹⁹⁵. Cătunele au avut un succes tactic semnificativ, făcând viața mai dură pentru Viet Cong, dar costul social și politic a fost ridicat. Howard Simpson, care era de multă vreme în Indochina, a văzut cum „un grup de țărani furioși și zdrențăroși era mânat din colibe ca să fie strămutați. Un bătrân rănit la cap protesta vehement și le spunea într-o franceză însuflețită cameramanilor care filmau scena: «Nu este drept! Ne obligă să ne mutăm! Nu vrem să ne mutăm! Spuneți-le! Nu este corect!» În timp ce forțele de securitate îl împingeau pe bătrân mai departe, el se văita nefericit: «Americani nu înțeleg! Spuneți-le americanilor că nu vrem să plecăm!»¹⁹⁶

La o conferință pe teme de strategie care a avut loc în 23 iulie 1962 la Honolulu, generalul Paul Harkins* a declarat în fața unui public alcătuit din politicieni și ofițeri superiori, în frunte cu secretarul apărării, Robert McNamara: „În aprilie, au fost efectuate 434 de operațiuni la sol [...] numărul lor crescând la 441 în mai. Au fost peste 1 000 de misiuni ale aviației în iunie. [...] Președintele Diem a anunțat că plănuiește ca militarii să iasă mai des și să stea pe teren mai mult timp decât până acum. [...] Nu încape nicio îndoială că suntem de partea care va câștiga!” Întrebat despre calendarul operațiunilor, Harkins a fost de părere că puteau obține victoria asupra NLF până la finalul anului 1963. Totuși, McNamara a adoptat un ton mai prudent, declarând: „Trebuie să ne așteptăm la ceea ce este mai rău și să ne facem planurile în consecință,” ceea ce, pentru secretarul apărării, s-a tradus prin programarea înfrângerii Viet Cong pentru sfârșitul anului 1965.

În anii mandatului Kennedy, multe dintre personajele care vor juca un rol (important sau mai puțin important) pe tot parcursul războiului american s-au adunat pe scenă și au început să-și învețe rolurile. În 1961, Duong Van

1962–1964, Krulak a activat ca asistent special pentru activități de contrainsurgență pe lângă JCS, iar în perioada 1 martie 1964–1 iunie 1968, a fost comandantul Forțelor Amfibii din Pacific ale US Navy și USMC, funcții din care a militat pentru o implicare masivă a forțelor americane în conflictul din Vietnam.

* Paul Donal Harkins (1904–1984) a fost un general cu patru stele al US Army (arma Cavalerie) care a participat ca ofițer de stat-major la cel de-Al Doilea Război Mondial și la Războiul din Coreea. Cu toate că era văzut ca un profesionist desăvârșit, prestația generalului Harkins în timpul ocupării funcției de comandant al MACV (1962–1964) a fost foarte controversată, generalul retrăgându-se din activitate la revenirea în SUA din Vietnam.

Mai a călătorit de la Saigon la Washington pentru a studia. Mai era fascinată de SUA, dar descumpănită de segregarea existentă în statele sudice, neștiind prea bine ce toaletă să folosească, pe cea pentru albi sau pe cea pentru oamenii de culoare. În acea perioadă l-a cunoscut pe David Elliott, cel care avea să-i devină soț și cealaltă jumătate a unui cuplu remarcabil, care și-a dedicat cea mai mare parte a vieții studierii poporului vietnamez. Născut în Boston, David a studiat la Yale înainte de a intra în serviciul militar, activând în unitatea US Army de interceptare a comunicațiilor radio de la Tan Son Nhut, apoi a petrecut un an în structura de informații a MACV înainte de a se alătura RAND, pentru care a întreprins un program de cercetare de lungă durată în Delta Mekongului¹⁹⁷. De ce Vietnamul? Elliott a spus: „Era locul unde se întâmpla totul, cel mai intens front din Războiul Rece. Mi s-a oferit unul dintre scaunele din față ca să văd cum se face istoria!”¹⁹⁸

Idealiștii și amatorii de senzații tari s-au afundat cu totul în norul amețitor creat pe străzile Saigonului de fumul motorinei și de cel al mirodeniilor, de claxoanele obsesive și de căldura sufocantă. O parte dintre cei care se plimbau pe Tu Do și se holbau la obiectivele turistice – sau, cel mai probabil, la fete – erau tineri străluciți, dornici să facă lumea mai bună, care au ajuns să fie profund preocupați de vietnamezi. Născut în 1938, Frank Scotton a crescut în Massachusetts, „acolo unde războiul revoluționar împotriva opresivilor ocupanți străini este o parte a culturii”, iar tatăl lui a fost ucis în timpul Ofensivei din Ardeni, din 1944. „M-am gândit că mă voi înrola pentru a servi o cauză anume. În trecut, ne pricepeam să reparăm una-alta în străinătate, mergând acolo și făcând lucrurile să meargă. Era o credință din popor că vom câștiga mereu, chiar și după ce Coreea a zgâriat puțin luciul idealismului nostru.” De-a lungul îndelungatei perioadei petrecute în Vietnam, Scotton a fost extrem de conștient de propria moștenire, de faptele de bravură din trecutul familiei lui: „N-am vrut să se creadă că nu mă ridicam la nivelul așteptărilor.”¹⁹⁹

Scotton a preferat să se alătore Agenției de Informații a Statelor Unite (USIA), nu Foreign Office-ului, „pentru că sunt, în mod natural, un om de teren”. La Washington, înainte de a pleca, a întâlnit trei tineri locotenenți vietnamezi care l-au întrebat dacă le vorbește limba. Nu, le-a răspuns el, dar i se spusese că era bună și franceza. Cei trei au părut a fi stânjeniți de răspunsul lui, iar unul dintre ei l-a lămurit: „Franceza este limba colonială!”²⁰⁰ În 1962, când americanul a ajuns în Vietnam, și-a dat repede seama că aproape toți camarazii lui aveau un handicap, pentru că nu puteau conversa în vietnameză:

„Nu puteau nici măcar pronunța denumiri de locuri! Mai mult, am devenit foarte conștient de ponderea istoriei cu care ne luptam. În câteva săptămâni, devenisem suficient de înțelept pentru a-mi da seama că Diem nu era deloc un «Winston Churchill al Asiei!»”

Scotton a devenit un cercetător pasionat al țării, călătorind fără teamă – de fapt, cu nesăbuiță – prin păduri și prin junglă, supervizând un sondaj efectuat pentru ambasadorul SUA despre starea de spirit în cătunele îndepărtate. Făcea parte din mica gașcă de americani care s-au dedicat cauzei, spunând: „Căutam mereu alți oameni care simțeau la fel ca mine. Era un clivaj între cei cărora le păsa cu adevărat și cei cărora nu le păsa deloc.” Nu după multă vreme, tânăra din Saigon cu care s-a cunoscut a început să spună că Scotton era *ky qua* („ciudat” sau „excentric”), și mulți americani ar fi fost de acord cu ea, pentru că personalul ambasadei îl numea „Corcitura nonconformistă”. Vietnamul l-a costat o căsătorie, deoarece soția lui, Katherine, a făcut tot posibilul să se descurce în casa lor din Qui Nhon, organizând cursuri de engleză, dar după câteva luni, femeia s-a întors acasă – cei doi au divorțat, iar după aceea Scotton a avut un șir de relații pasionale cu localnice cu ochii migdalați.

Proaspăt absolvent al Școlii de Limbi Străine a US Air Force, Doug Ramsey a ajuns și el în Vietnam în 1962, fiind însărcinat să petreacă primele luni distribuind materiale ale USIA dintr-un birou din Dalat: „Părea o ironie să distribu o lucrare intitulată «Lumea liberă» pentru a promova dictatura lui Diem!” Localnicii erau reticenți când venea vorba să-și exprime opinia cu privire la orice în fața unui străin și n-o făceau decât dacă ajungeau să-l cunoască bine, dar Ramsey a înțeles repede că Diem nu era un lider credibil și nici viabil și a căpătat un entuziasm pe potrivă pentru o fantomatică „A treia forță” politică. „A început să mă intereseze ceea ce făcea Frank Scotton, cel care încerca să construiască ceva începând de la bază.” A ajuns să creadă din ce în ce mai mult că un deceniu sau două de dominație comunistă ar fi de preferat „politicilor noastre imbecile”²⁰¹, unui război interminabil. O zonă controlată de o parte sau de alta „se întindea, în multe locuri, cel mult pe raza de acțiune letală a unui AK-47* sau a unui M-14**”. Ramsey pretindea că era mai puțin stupefiat de

* AK-47 Kalașnikov – armă de asalt proiectată și construită în URSS. O versiune chinezească a fost distribuită în număr mare forțelor comuniste vietnameze începând cu anul 1965 (n. a.).

** Pușcă semiautomată de calibrul 7,62 mm pentru infanterie. A fost arma standard a US Army până în perioada 1966–1968, când a fost retrasă dreptat (n. a.).

teroarea comunistă decât de „atacurile la întâmplare ale artileriei și ale aviației efectuate de Statele Unite și de regimul de la Saigon”. În Delta Mekongului, a întrezărit pentru prima dată cât de limitate erau forțele guvernamentale atunci când simplul zvon al unui atac iminent a determinat unitatea ARVN locală să-și ia tălpășița.

Bob Destatte era unul dintre cei 16 copii ai unei familii catolice de oameni săraci și foarte muncitori, angajați într-o fabrică din Ohio. A abandonat un post de profesor la facultate în favoarea armatei: „Voiam să văd și altceva în afară de micul meu oraș”.²⁰² S-a oferit voluntar pentru înrolare în Army Security Agency* pentru că un prieten militar i-a spus că va putea călători în străinătate, așa că s-a făcut operator al unei stații de interceptare a comunicațiilor în limbaj Morse, iar în 1961 a fost trimis la Saigon. În avionul cu care a plecat, se aștepta să descopere că vietnamezii erau ceva similar cu „personajele acelea din *Terry și pirații***”, niște tipi misterioși care se ascund în umbră”, dar din clipa în care, stând în spatele unui camion, a zărit primele două fete îmbrăcate în ao dai, a început să vadă lucrurile cu totul diferit – într-atât de diferit, încât după câteva luni, și la vârsta de 22 de ani, Bob se căsătorește cu Nguyet Thi Anh. Pe față a cunoscut-o atunci când un tânăr vietnamez care lucra cu unitatea lor – unitate care, în acele zile, consta din două dubițe parcate în baza aeriană Tan Son Nhut – l-a invitat la o cină în familie. I-a plăcut de mama tânărului de la prima lor întâlnire, iar sora lui l-a învățat cum să folosească bețișoarele: „Cred că a fost dragoste la prima vedere!” Cei doi și-au unit destinele printr-o cununie civilă, dar din pricina împotrivirii superiorilor lui, căsătoria lor n-a devenit oficială decât înainte de a se întoarce în SUA, în 1963, căsătoriile locale producând repatrieri imediate. Spre deosebire de multe astfel de parteneriate, cea a lui Bob Destatte a fost de durată.

Bob Kelly, consilier în domeniul războiului psihologic care lucra cu sud-vietnamezii în provincia Quang Ngai, organiza mitinguri progovernamentale, dintre care primul n-a avut prea mult succes. Locuitorii au fost mânați ca vitele

* US Army Security Agency (Agenția de Securitate a Armatei SUA) a fost structura US Army care colecta informații prin interceptarea transmisiunilor (SIGINT), ASA fiind activă în perioada 1947–1976. În timpul Războiului din Vietnam, ASA a avut unități și subunități staționate în diverse puncte din teritoriu, specialiștii acestei structuri fiind printre ultimii militari americani care au părăsit Vietnamul, în aprilie 1975.

** Bandă desenată și, ulterior, serial de aventuri produs de Columbia Pictures în 1940.

să participe la adunare, pentru ca apoi să fie lăsați să stea fără apă sub razele fierbinți ale soarelui. Punctul culminant al acelei întruniri urma să fie un avion C-47 care să survoleze zona și să transmită propagandă guvernamentală prin megafoane, dar avionul a sosit mai devreme decât trebuia, iar de la 300 m înălțime, zgomotul lui răgușit a acoperit discursul șefului de provincie. Apoi, vocea operatorului a bubuit prin megafoanele de la bordul avionului, întrebând în vietnameză: „Domnule șef de provincie, n-ați terminat discursul?” Incidentul i-a înfuriat și umilit pe demnitarii locali, a căror stare de spirit nu s-a îmbunătățit deloc atunci când avionul a început să arunce pachete de fluturași care n-au reușit să se împrăștie în aer, așa că au aterizat ca niște bombe peste adunare. Nici nu le-a trecut prin cap vreo clipă americanilor implicați în operațiune – unii dintre ei răsând, alții aproape în lacrimi din pricina dezastrelor – că era extrem de nepotrivit pentru ei să fie văzuți organizând un miting politic vietnamez²⁰³.

Născut în 1920, William Colby și-a petrecut o parte din copilărie în China, apoi s-a înscris la Princeton. În 1944–1945, a activat câteva luni în OSS, în Franța și Norvegia ocupate, o experiență pe care a considerat-o de-a dreptul romantică, apoi a petrecut câțiva ani plictisitori lucrând pentru firma de avocați a lui „Wild Bill” Donovan*. A prins vremuri mai bune în 1950, când s-a alăturat CIA, „o gașcă de camarazi de război”. Colby și-a făcut ucenicia în Suedia și în Italia, iar în 1959 a fost trimis la post în Saigon. A călătorit prin toată țara și a ajuns la concluzia că singurul obiectiv realist era izolarea comuniștilor, dar n-a fost deloc de acord cu recomandarea lui Max Taylor și lui Walt Rostow de a crește numărul de consilieri ai SUA, deoarece Vietnamul „nu era cu adevărat o problemă militară”²⁰⁴. În iulie 1960, Colby a devenit șeful reprezentanței CIA de la Saigon și a supervizat o serie de încercări eșuate de a infiltra grupări paramilitare din Nord și de a lansa operațiuni contrateroriste împotriva Viet Congului. Ca mulți alți americani, a tras de câteva fire din talmeș-balmeșul vietnamez, dar nu suficient pentru a încuraja adoptarea unor politici coerente.

* De profesie avocat, William Joseph Donovan (1883–1959) a fost un general cu două stele (arma Cavalerie) care a luptat în ambele războaie mondiale, primind o serie impresionantă de distincții militare pentru eroism pe câmpul de luptă și pentru rănilor suferite în Primul Război Mondial. În perioada 1941–1945, Donovan a condus primele două structuri de informații ale SUA, prima fiind OCI (Office of the Coordinator of Information – Biroul Coordonatorului Informațiilor), cea care s-a transformat în OSS, generalul fiind considerat drept unul dintre fondatorii actualei CIA.

Născut în 1928 și fiul unui mecanic de tren din New Jersey, Al Gray a devenit infanterist marin de carieră, iar viața din tabăra de instrucție i s-a părut ușoară: „Eram niște băieți duri!” A devenit subofițer, apoi, în 1952, a intrat în corpul ofițerilor și a apucat să vadă ceva acțiune în calitate de observator înaintat* de artilerie la sfârșitul Războiului din Coreea. După aceea, s-a transferat la unități de interceptare a transmisiunilor și de operațiuni speciale, monitorizând Coreea de Nord, Rusia și granița dintre Thailanda și Birmania. În 1960, căpitanul Gray a fost detașat la Saigon, acolo unde i-a plăcut pe sud-vietnamezi și l-a admirat pe Diem: „Credeam că era pe drumul cel bun!” Ca agent semiacoperit, călătorea în civil, de multe ori ca pasager al Air America**. Și-a petrecut următorii 10 ani lucrând la o interfață între infanteriștii marini și comunitatea de informații: „Simțeam că ceea ce făceam va salva vieți cândva.”²⁰⁵

Cu toții au avut parte de aventuri, ceea ce, desigur, mai toți căutau. Deși Frank Scotton era civil, și-a permis să se lase fermecat de hoinăreala prin spațiul rural, de multe ori singur, dar întotdeauna înarmat, căutând aventura, dar și înțelegerea. Acest obicei l-a pus în situații neașteptate pentru un membru al unei agenții de informații. Într-o dimineață, în perioada de început a hoinărelilor lui prin Podișul Central, a văzut apropiindu-se un bărbat cu arma la spate: „Aș fi fost mai ușurat dacă nu m-ar fi văzut și ar fi trecut pur și simplu pe acolo, dar și-a tras pușca în față și a ridicat-o, arătând, totuși, la fel de surprins ca mine. Am fost mai rapid ca el, pentru că aveam carabina cu glonț pe țevă și cu siguranța ridicată. Eram atât de aproape, încât nu puteam rata. A ținti este la fel de simplu ca arătatul cu degetul, o extindere a intenției. Dacă ai ceva de făcut, asigură-te că ai făcut-o. Am tras de mai multe ori. Nu m-am simțit vinovat după aceea, doar o urmă a muștrării de conștiință dată de faptul că doi străini s-au întâlnit pe o coastă de deal, iar unul dintre ei și-a pierdut viața.”²⁰⁶

Cu o altă ocazie, Scotton se deplasa prin țară cu un tânăr membru de trib care-l călăuzea. Seara, când lumina începuse să pălească, au văzut doi oameni

* „Forward Observer” (abreviat FO) – ofițer însărcinat cu dirijarea focului pieselor de artilerie care însoțește trupele de infanterie (n. a.).

** Înființată în anul 1946 sub denumirea Civil Air Transport (Transporturile Aeriene Civile), Air America a fost denumirea unei linii aeriene de pasageri și de marfă care a fost operată în secret de către CIA în perioada 1950–1976. În timpul Războiului din Vietnam, piloții companiei au executat o multitudine de misiuni clandestine, în special în Vietnam, Laos, Thailanda și Cambodgia, pe timpul cărora au transportat atât pasageri (membri ai Forțelor Speciale ale SUA, diplomați, refugiați, spioni, sabotori, răniți etc.), cât și mărfuri de toate felurile, chiar și substanțe stupefiante.

înarmați venind nepăsători spre ei. Însoțitorul americanului a făcut un salt și a hăcuit luptătorul de gherilă din urmă, înfigându-i un cuțit în spinare. Înainte ca luptătorul din față să se întoarcă și să-și ridice arma, Scotton l-a împușcat de mai multe ori. Montaniardul* a târât cadavrul victimei lui la intersecția potecilor și l-a așezat în poziție verticală, privind parcă înapoi de unde venise. Scotton l-a întrebat pe tovarășul lui, care vorbea ceva franceză, de ce a făcut așa ceva. Tânărul a ridicat din umeri: *C'est la guerre psychologique!*²⁰⁷

În anii administrației Kennedy, s-a dezbătut continuu la Washington dacă SUA ar trebui să facă mai mult decât trimiterea de consilieri și de ajutoare și să înceapă să desfășoare unități de luptă de mari dimensiuni. Generalul Maxwell Taylor a fost printre cei care, înainte de a face un pas înapoi atunci când a aflat ceva mai multe, era în favoarea unui angajament militar mai important: „Vietnamul de Sud nu este un loc excesiv de dificil și nici prea neplăcut. [...] Vietnamul de Nord este extrem de vulnerabil la bombardamentele convenționale. [...] Nu este cazul să ne temem că forțele comuniste vor ataca masiv în Vietnamul de Sud și în țările învecinate, mai ales dacă forțele noastre aviatice i se permite să acționeze.” Ca militar, Taylor privea conflictul ca pe o problemă militară, recomandând trimiterea unui personal logistic în număr de cel puțin 8 000 de oameni.

Secretarul de stat Dean Rusk și secretarul apărării Robert McNamara nu erau de acord cu asta, deoarece ei nu credeau că un angajament de mici proporții va realiza suficient de multe pentru a justifica pe deplin costurile politice. Pentagonul calculase că, pentru a-i alunga pe comuniști din Vietnamul de Sud, ar fi fost necesari 205 000 de militari americani. O parte dintre tinerii diplomați care-l însoțiseră pe Taylor în vizita lui în Vietnam nu doar că se opuneau recomandării generalului de a trimite militari, dar considerau și că regimul Diem era de nesuștinut. Peste planurile lor strategice pluteau amintiri din experiența celui de-Al Doilea Război Mondial, iar lecția esențială de atunci părea să fie că nu te puteai opune unei forțe militare de mari proporții. Greg Daddis a scris: „Una dintre greșelile comune majorității ofițerilor și oficialilor civili de rang înalt [...] era credința lor că puterea militară, într-o accepțiune largă, putea materializa obiective politice în statele postcoloniale”²⁰⁸. Faptul că posezi putere militară te poate corupe, adică stârnește pofta de a o folosi

* Termen folosit de francezi pentru membrii triburilor din zonele înalte vietnameze, de multe ori prescurtat de americani „yards”. Montaniarzii erau aproape în totalitate anticomuniști și deseori au fost recrutați de Forțele Speciale ale SUA ca luptători paramilitari (n. a.).

printre cei care-și exercită autoritatea politică. Administrații succesive de la Washington au fost seduse de ușurința cu care au putut ordona o desfășurare de forțe, pe care mai apoi s-o vadă prompt executată. Este mult mai ușor să angajeze forțe armate, în special forța aeriană, pentru a-ți atinge obiectivele decât să porți complexa luptă socială și culturală cu un popor străin.

În 1961, ba chiar și după aceea, s-a înregistrat o anumită lipsă de interes a factorilor de decizie față de impactul pe care îl are o prezență militară occidentală. Multe lucruri aspre se pot spune – și pe bună dreptate – despre faptele luptătorilor comuniști în Vietnam, dar urmele lăsate de ei erau ușoare ca o pană în comparație cu cele lăsate de bocancii grei ai Armatei SUA. Însăși prezența occidentalilor bogăți, înarmați sau neînarmați, cu uniformă sau nu, nu putea să nu exercite o influență toxică asupra unei societăți asiatice predominant rurale și sărăcite. Asemeni altor americani de rang înalt detașați la Saigon, Bill Colby de la CIA a adoptat la el acasă un stil potrivit unui proconsul imperial, ocupând o vilă unde avea șase servitori. Personalul militar considera de la sine înțeles ca un vietnamez să le curețe bocancii și să le facă ordine prin cazărmi.

Spre deosebire, una dintre virtuțile percepute ale inamicului era că nu prea aveau altceva decât armele. Mereu și mereu, țărani erau auziți spunând că, indiferent ce li se poate reproșa comuniștilor, ei nu se îmbogățeau. Bogăția și tehnologia occidentalilor nu-i făceau invidioși pe vietnamezii săraci, ci doar le sublinia o îndepărtare, o înstrăinare a lor de uriașii vizitatori străini, pe care nici vizitele MEDCAP*, nici vaccinările, ajutoarele alimentare, tractoarele, bărcile cu motor sau orezul „minune” nu le puteau diminua. Ajutoarele materiale n-au asigurat niciodată recunoștința la care sperau donatorii lor. Copiii care vizitau grădina zoologică din Saigon comparau deseori maimuțele cu americanii, pentru că aveau brațe deopotrivă de lungi și de păroase. Unii vietnamezi mai în vârstă erau stânjeniți de soldații negri, care le trezeau amintiri despre unitățile coloniale extrem de brutale ale Franței. Cinicii locului, dar și propagandiștii comuniști, susțineau că Washingtonul expedia în Indochina numai mărfurile pe care americanii le aruncau, precum detestata uruială de grâu.

Un consilier de la West Point cu greu se putea abține să nu se uite cu dispreț la comandantul de batalion în vârstă de 47 de ani, cu dinții înnegriți, pe lângă care fusese detașat, neștiind o limbă comună în care să se înțeleagă. Un ofițer

* Prescurtare pentru MEDical Civil Action Program (Programul de Acțiune Civilă Medicală), inițiativă care presupunea desfășurarea de echipe medicale militare pentru a acorda îngrijire populației civile (n. a.).

din ARVN a scris: „Niciun superior n-a anticipat și nici nu l-a învățat pe tânărul căpitan [american] să se adapteze situației noastre și mediului nostru cultural. El va pune la cale intrigi ridicole ca să-și controleze omologii vietnamezi și să preia controlul batalionului, ca și cum ar fi jucăria lui.”²⁰⁹ După un an, înainte de a merge acasă, americanul i-a spus omologului său că începuse să înțeleagă războiul și că regreta grosolăniile de dinainte. Acestea fiind spuse, ofițerul s-a urcat în avion și a plecat, iar în locul lui a venit un alt consilier, iar ciclul s-a reluat de la zero: „Asta este istoria consilierilor. Americanii au bunăvoință, dar sunt nerăbdători.” Un ofițer stagiar vietnamez a amintit despre genul de ciocnire culturală pe care o putea provoca un american: la Academia Militară din Dalat, un căpitan al Armatei SUA a atins casca unui cadet cu bățul său arătător pentru a-l trezi din moțaială. Acest gest aproape că a provocat o revoltă generată din cauza furiei trezite printre vietnamezi, pentru care o asemenea lovitură, fie ea și simbolică, semnala disprețul colonial. În cele din urmă, acea confruntare a fost dezamorsată de comandantul școlii, colonelul Nguyen Van Thieu, cel care ulterior va deveni președintele Vietnamului²¹⁰.

Dislocat la Khe Sanh în iarna anului 1962, Detașamentul de Forțe Speciale* din care făcea parte Chuck Allen îi numea pe omologii lor vietnamezi LLDB, de la Lousy Little Dirty Bastards**: „Putea fi dificil să-i scoți din tabără într-o operațiune, pentru că nu voiau să părăsească incinta. Uneori trebuia să-i mituim cu suplimente de alimente sau de îmbrăcăminte.”²¹¹ Americanii aflați în patrulare erau exasperați de descărcările „accidentale” de armă, intenționate să facă zgomot pentru a îndepărta trupele Viet Cong, sau de faptul că lăsau intenționat fumul să se ridice atunci când găteau. „Va trece o vreme până să înțelegem că modul american de a face lucrurile nu era întotdeauna cel corect. [...] În Vietnam, sărăceniia ăia erau în război de vreo 15 ani și iată-ne pe noi, plini de zvâc, dornici să câștigăm în șase luni!” Totuși, membrii acelui detașament FOS s-au simțit bine în pătrățica lor de acțiune, fredonând o melodie pe care mulți alți americani aveau s-o repete înainte de a se fi terminat totul: „Peste tot pe unde treceam, câștigam!”

* În original A-team (prescurtare de la Special Forces Operational Detachment Alpha) – detașamentul operațional de Forțe Speciale reprezintă principalul element constituent (cu rol combativ) al unei unități de Forțe Speciale, fiind alcătuit din 12 membri – de obicei un ofițer, un subofițer și 10 caporal/sergenți – care au diferite specializări militare (scafandrierie, parașutism, alpinism, distrugerii, medicină de urgență ș.a.), fiind organizați pe principiul redundanței.

** Într-o traducere aproximativă, „ticăloși mici, jechoși și buni de nimic”.

Cu toate acestea, mulți americani dintre cele trei milioane care vor lupta până la urmă în acea țară vor pleca fără să interacționeze mai profund cu localnicii decât să se certe pe prețul sexului. Era inevitabil ca militarii Statelor Unite să pretindă accesul la utilități cât mai asemănătoare calitativ cu cele americane când erau trimiși într-o țară îndepărtată, la fel cum fac toate armatele străine într-o asemenea situație. Chiar și corespondenții de presă care transmiteau despre război pretindeau privilegiul de a fi lăsați să intre în siguranța popotelor US Army pentru a-și scrie materiale de multe ori îngrozitor de critice față de eșecurile americane, dar faptul că mai toți cruciații lui Kennedy trăiau separat de vietnamezi, mai puțin atunci când orchestrau acte de violență, era o rețetă garantată de înstrăinare.

Prezent în calitate de procuror general la luarea multor decizii politice referitoare la Indochina, Robert Kennedy a afirmat că „un răspuns militar prezintă eșecul contrainsurgenței. [...] Orice efort care ignoră baza reformei sociale și devine preocupat de gadgeturi, metode și de forță este condamnat la eșec și n-ar trebui susținut.”²¹² După călătoria în Vietnam din 1961, Lyndon Johnson a vorbit despre importanța „instituțiilor politice responsabile. [...] Trebuie să existe o abordare simultană, viguroasă și integrată a problemelor economice, sociale și de altă natură ale poporului vietnamez. Conducerea și inițiativa în acest atac trebuie să revină liderilor vietnamezi.” Roger Hilsman de la Departamentul de Stat era de opinie că insurgența „nu este un război, ci este o luptă politică, dar cu aspecte militare”²¹³. Asemenea bun-simț ar fi trebuit să-i conducă pe factorii de decizie politică la o concluzie neplăcută, aceea că dacă nu exista un fundament politic, angajamentul militar era inutil. Vietnamezii nu erau impresionați de programe și de sisteme, deoarece ei judecau totul în funcție de personalități, iar cei mai mulți au respins orice relație cu familia Ngo din pricina cruzimii, a incompetenței și a catolicismului. Chiar și americanii erau jenați de faptul că, în timp ce democrația era mantra constant recitată ca fundament moral pentru promovarea rezistenței la comunism, Washingtonul se împotriva oricărui rezultat stabilit prin vot.

Totuși, unele persoane influente au continuat să susțină că deficiențele regimului nu contau. Celor de la CIA, agenția din care făcea parte și William Colby, nu le păsa defel că Diem era în fruntea unei dictaturi, dacă această dictatură – de bine, de rău – funcționa. Peste ani, el a scris: „Problemele din Vietnamul de Sud pretindeau o conducere puternică, iar dăruirea mesianică a lui Diem părea mai potrivită decât confuzia și nehotărârea pe care le putea provoca aplicarea

exagerat de precisă a doctrinei americane a separării puterilor în stat.²¹⁴ Colby a creat o relație de muncă amicală cu Ngo Dinh Nhu, entuziasmul lui pentru acel personaj sinistru uluindu-i chiar și pe colegii lui de la CIA. Când problema înlocuirii lui Diem a devenit o chestiune arzătoare pe agenda agenției, Colby a sugerat, în mod straniu, că fratele Nhu ar fi exact ceea ce trebuie.

Invazia din Golful Porcilor din 17 aprilie 1961, efectuată de exilații cubanezi susținuți de CIA, a avut loc la mai puțin de patru luni după ce Kennedy a fost investit președinte și i-a eclipsat toate politicile ulterioare. La fel s-a întâmplat și cu ridicarea de către comuniști a Zidului Berlinului în august și cu provocarea lui Hrușciov, care spunea că Vietnamul ar fi un laborator sovietic pentru războaiele de eliberare națională. Pe atunci, nimeni nu știa că Occidentul va câștiga Războiul Rece. Niciun american nu l-a auzit pe Hrușciov spunându-i lui Anatoli Dobrînin*, cel care a devenit noul ambasador sovietic la Washington în 1962, că nu trebuie să uite niciodată că o confruntare armată cu SUA era de neconceput și că, prin urmare, cea mai importantă prioritate a lui era să se străduiască a o preveni: „Nu căuta necazul!”²¹⁵ Lumea trăia într-o climat de teamă nucleară, iar comuniștii reprezentau o provocare istorică. În astfel de circumstanțe, liderilor naționali și consilierilor acestora le era dificil să gândească și să acționeze proporțional și cu înțelepciune. Astăzi, este ușor să uităm că și cealaltă parte a greșit la fel de mult și chiar mai brutal decât au făcut-o puterile occidentale, de exemplu în Ungaria, Cuba, Berlin și Polonia.

Kennedy și tovarășii lui de cruciadă s-au văzut antrenați într-o competiție pe viață și pe moarte cu comuniștii. Președintele spunea despre insurgențe precum cea organizată de NLF: „Nimeni nu poate zice că acestea sunt războaie de eliberare. [...] Acestea sunt națiuni libere.” Era pe jumătate adevărat (mai adevărat decât recunoșteau unii liberali americani atunci sau după aceea), dar și pe jumătate fals, pentru că, oricât de urât ar fi fost regimul de conducere din Vietnamul de Nord, cel din Sud era doar ceva mai puțin despot, un despotism atenuat doar de faptul că poporul condus de Diem nu făcea foamea.

Monarhia lui McNamara

Între anii 1961 și 1975, un aspect extraordinar al luării deciziilor la Washington a fost faptul că vietnamezilor rareori li s-a permis – dacă li s-a

* Anatoli Fiodorovici Dobrînin (1919–2010) a fost un om de stat, diplomat și om politic sovietic care a ocupat funcția de ambasador al URSS în Statele Unite în perioada 4 ianuarie 1962–19 mai 1986.

permis – să se amestece. Una după alta, administrațiile au ignorat cererile oamenilor care locuiau pe câmpul de luptă de a avea ceva de spus în privința propriei sorți, iar asta deoarece deciziile se luau într-un cocon de americanism. Frederick „Fritz” Nolting*, ambasador în perioada 1961–1963 la Saigon, l-a avertizat odată pe secretarul apărării Robert McNamara că este „dificil, dacă nu chiar imposibil, să pui un motor Ford pe un car de boi vietnamez”²¹⁶. Secretarul s-a prefăcut că era de acord, dar a continuat să facă fix acest lucru. Există o frază excelentă în *The Best and the Brightest* [„Cei mai buni și cei mai inteligenți” – n. tr.] a lui David Halberstam** despre reacția plină de admirație a vicepreședintelui Lyndon Johnson după ce i-a văzut prima dată pe McNamara, Rusk, Bundy, Schlesinger, Rostow și restul la Masa Rotundă a lui Kennedy. El s-a grăbit să iasă pentru a-i vorbi prietenului și mentorului său Sam Rayburn, speakerul Camerei, despre acel grup de minți strălucite, doar pentru a fi dezumflat de amuzanta replică: „Ei, bine, Lyndon, s-ar putea să ai dreptate și să fie așa de inteligenți pe cât spui tu, dar m-aș fi simțit cu mult mai bine dacă măcar unul dintre ei ar fi candidat cândva la postul de șerif!”²¹⁷ Sau dacă ar fi știut ceva vietnameză.

Când McNamara a vizitat Vietnamul împreună cu Max Taylor, un martor ocular vietnamez a observat că majoritatea întrebărilor secretarului apărării erau adresate consilierilor prezenți, mai degrabă decât celor care luptau efectiv: „Unii ofițeri SUA păreau [...] niște școlari obraznici în fața unui director sever. [...] Într-un dialog care l-a stânjenit îngrozitor pe un ofițer de informații vietnamez și pe omologul lui american, McNamara a întrebat câți dintre agenții noștri secreți activau în rândurile inamicului.”²¹⁸ I s-a spus că niciunul, răspuns rămas valabil până târziu în timpul războiului. CIA n-a reușit să alcătuiască o diagramă a relațiilor din cadrul conducerii comuniste până în 1969.

Pe lângă consilierii militari de pe teren, administrația a primit o mulțime de sfaturi de la diverși guru de acasă. Războiul Rece a generat o proliferare a grupurilor de reflecție, angajate să ofere atât studii tehnice, cât și sprijin intelectual pentru strategia Americii, mai presus de orice pentru ideea de descurajare nucleară. Agenția pentru Proiecte de Cercetare Avansată (cunoscută sub numele

* Veteran al celui de-Al Doilea Război Mondial, Frederick Ernest Nolting jr. (1911–1989) a fost un diplomat american care a ocupat funcția de ambasador al Statelor Unite în Vietnamul de Sud în perioada 10 mai 1961–15 august 1963, după ce, anterior, a făcut parte din delegația SUA la NATO (1955–1961).

** Publicată în 1972, cartea jurnalistului David Halberstam tratează originile Războiului din Vietnam.

de DARPA* și creată în 1958 ca urmare a șocului produs de lansarea satelitelui Sputnik de către sovietici) a gândit o serie de tehnici de contrainsurgență care s-au dovedit aproape toate fanteziste, fiind și autoarea programului de defoliere chimică a junglei vietnameze, program care a dus la împrăștierea Agentului Portocaliu**. Cu sediul în Santa Monica, RAND Corporation era o organizație nonprofit care a primit mari finanțări din partea US Air Force și care a angajat oameni inteligenți, dar care s-a arătat predispusă să urmeze politicile deja adoptate de către cei care-i plăteau facturile. Fără să surprindă pe nimeni, McNamara era entuziasmat de operațiunile acestei organizații, multe reflectând analiza sistemelor pe care o susținea și el. Când profesorul universitar Michael Howard a vizitat Santa Monica, a fost impresionat de inteligența oamenilor de acolo, dar a scris ulterior că era neliniștit de faptul că RAND „semăna cu o mănăstire locuită de teologi inteligenți, care erau destul de departe de adevăratele probleme ale lumii. [...] Cei de la RAND păreau să cadă în greșeala de a-și imagina că tot ceea ce ține de război poate fi cuantificat.”²¹⁹ Howard a fost șocat în special atunci când i-a auzit dezbătând cu seriozitate cât de repede putea renaște Los Angelesul după un război nuclear.

Odată cu venirea lui Jack Kennedy, șefii de la RAND și-au dat seama că antiinsurgența devenea o mare afacere, așa că în 1961 și-au trimis primul emisar la Saigon. În anii care au urmat, corporația a jucat un rol consultativ semnificativ. Aproape niciunul dintre ochelariștii ăia nu puneau sub semnul întrebării motivul implicării SUA, deoarece, impulsionați de zelul lor misionar, căutau pur și simplu să-și dea seama care era cea mai bună cale pentru a câștiga acel război. Analistul Alex George a afirmat: „Nu existau pacifiști la RAND!”²²⁰ La începutul anilor '60, cercetările lor erau făcute, în cea mai mare măsură, la Santa Monica, pentru că puțini angajați au vrut să se mute la Saigon.

* Inițial Advanced Research Projects Agency, a devenit DARPA prin adăugarea prefixului „Defense” („Apărare”), acronim sub care este cunoscută instituția în prezent. DARPA este o agenție de cercetare-dezvoltare din subordinea Departamentului Apărării al SUA.

** În original „Agent Orange”, Agentul Portocaliu este o substanță chimică (alcătuită din două părți egale de acid 2,4,5-triclorofenoxiacetic și acid 2,4-diclorofenoxiacetic) utilizată ca erbicid și defoliant în timpul Operațiunii Ranch Hand desfășurate în Vietnam în perioada 1962–1971, când aproximativ 76 000 t au fost pulverizate asupra zonelor rurale ale Vietnamului de Sud. Pe lângă evidenta catastrofă ecologică produsă, efectele acelei campanii asupra sănătății celor expuși (străini și vietnamezi deopotrivă) încă sunt un subiect de dezbateri aprinse.

Ca să facem dreptate administrației Kennedy, în acele zile, un număr semnificativ de lideri din Asia de Sud-Est – inclusiv Lee Kuan Yew din Singapore – împărtășeau sau pretindeau că împărtășesc credința că înfrângerea comuniștilor vietnamezi era esențială pentru stabilitatea regională, și la fel au făcut și câțiva aliați-cheie. Guvernul britanic considera că poziția SUA în Indochina era șubredă, iar lordul Home, secretarul de la externe, a consemnat într-un memoriu: „Sper că americanii pot rezista.”²²¹

Indiferent de rezervele Marii Britanii cu privire la implicarea în regiune, acum, că la mijloc era prestigiul occidental, părea important ca americanii să se impună. Prim-ministrul malaysian Tunku Abdul Rahman îl îndemna pe sir Robert Thompson, cel care jucase un rol important în orchestrarea înfrângerii insurgenței comuniste din țara lui: „Trebuie să mergeți în Vietnam și să ajutați la menținerea liniei frontului meu!”²²²

Unii americani se simțeau încurajați de succesele înregistrate de Marea Britanie în suprimarea gherilelor naționaliste, deși ofițerii britanici se codeau să recunoască mijloacele nemiloase folosite pentru asta. Au fost mai puțin brutali în războaiele lor coloniale decât francezii, dar metodele lor din Malaysia, Kenya, Cipru și Aden nu erau pentru cei cu un stomac sensibil. Avioanele RAF au răspândit erbicide și, ulterior, defolianți chimici pe culturile din zonele dominate de forțele de gherilă. În 1952, ziarul comunist britanic *Daily Worker* a publicat o fotografie a unui infanterist din Royal Navy ținând mândru în mâini capetele a doi teroriști malaiezi, iar reacția publică negativă nu s-a diminuat nici când s-a explicat oficial că aceste suveniruri fuseseră recuperate în scopuri de identificare. S-au efectuat o mulțime de bombardamente asupra satelor și, într-un fel, britanicii au reușit să pară că au câștigat.

Guvernul de la Londra era stânjenit și uneori vinovat de conștient de statutul său de copreședinte al Acordurilor de la Geneva, implicit îngrozit de creșterea numărului de consilieri trimiși în Vietnam cu încălcarea prevederilor convenite. În 1961, ambasadorul britanic a sugerat că SUA ar putea rezolva situația crescând numărul cu 100, doar pentru a fi informat categoric că urmau să ajungă în țară vreo 8 000. Loial ca întotdeauna, prim-ministrul Harold Macmillan a fost de acord să nu facă vâlvă și a spus că se simțea ușurat că nu existau planuri de implicare a forțelor combatante americane. Cu toate acestea, oamenii lui au îndemnat Departamentul de Stat să fie discret cu privire la creșterea numărului de consilieri, trebuind să înghită o nouă ocară în decembrie, atunci când Washingtonul i-a transmis că hotărâse să nu se împiedice în unele clauze din Acordurile de la Geneva.

Britanicii au continuat să șovăie cu privire la cât de mult erau dispuși să se implice alături de americani. Păstrasera o viziune de proprietar asupra Asiei de Sud-Est, credeau că înțelegeau contrainsurgența și-și doreau cu sinceritate înfrângerea comuniștilor. S-au opus unei propuneri din 1962 pentru organizarea unei conferințe referitoare la transformarea Vietnamului în țară neutră, precum Laos, pentru că poziția lui Diem părea atât de slabă. Harry Hohler, trimisul britanic la Saigon, a scris belicos în ianuarie: „Orice soluție a problemei Vietnamului care nu presupune zdrobirea și eradicarea Viet Congului ar da pur și simplu Vietnamul de Sud pe mâna comuniștilor” – o consecință pe care el o considera „dezastruoasă pentru interesele și investițiile britanice în Asia de Sud-Est și dăunând grav perspectivelor Lumii Libere de a preveni amenințarea comunistă”²²³.

Totuși, britanicii erau dezamăgiți de modul în care americanii gestionau problemele Vietnamului de Sud și uluiți de conflictul dintre CIA, Departamentul de Stat, Armata SUA și ambasadorii succesivi. Între timp, americanii ajunseseră să fie iritați de amestecul în treburile lor – Ed Lansdale, mai ales, era refractar la sfaturile unei găști de ex-colonialisti ratați. La fel ca Pentagonul, el a respins propunerea susținută de Departamentul de Stat de a invita Armata Britanică să trimită un număr de specialiști pentru antrenamentul trupelor sud-vietnameze. În schimb, ambasadorul Nolting i-a spus omologului său din Marea Britanie că președintele Diem ar aprecia mai degrabă sfaturi de la Robert Thompson în probleme de poliție și de organizare. La acea vreme, cu un guvern conservator la putere la Westminster și cu Kennedy la Casa Albă, dacă americanii ar fi cerut instructori militari, probabil că ar fi primit, ceea ce s-ar fi putut dovedi micul vârf al unui iceberg stânjenitor de mare. Așa cum a fost, efortul de război l-a produs doar pe Thompson. Experiența lui alături de sfaturile unei mici misiuni britanice a avut un efect semnificativ, deoarece CIA a recunoscut importanța colectării informațiilor de către un Serviciu Special al poliției, pe care i-au convins pe vietnamezi să îl replice. Altfel, chiar dacă Thompson a fost primit când și când în audiență la Washington și la Saigon, a exercitat puțină influență în privința marilor probleme.

În acea iarnă a anului 1962 s-a înregistrat un puseu de optimism printre americanii care considerau că regimul se descurca mai bine. Australianii au fost de acord să deschidă un centru de antrenament pentru războiul în junglă, iar faimosul expert Denis Warner a explicat compatrioților lui motivul acestei decizii: „De ce se implică Australia în războiul din Vietnam? Pe de o parte

pentru că noi credem că o victorie comunistă acolo ar amenința restul Asiei de Sud-Est și ar pune în pericol securitatea noastră, iar pe de altă parte pentru de a-i convinge pe americani că suntem ceva mai mult decât niște tigri de hârtie. [...] Este un fel de poliță de asigurare.”²²⁴ Primele de asigurare au crescut însă tot mai mult, astfel că, în 1969, numărul australienilor care erau staționați în Vietnam a atins un nivel maxim de 7 672, dintre care 500 aveau să moară.

În timp ce consilierii de strategie de la Washington veneau și plecau, unul dintre arbitri a rămas vreme de șapte ani statornic. Omul care va juca un rol în a face ca tragedia americană a Vietnamului să fie întrecută doar de cea a lui Lyndon Johnson se număra printre cei mai neverosimili cavaleri de la curtea Camelotului. Robert McNamara avea 44 de ani atunci când, în 1961, a intrat pentru prima oară în uriașul lui birou de la Pentagon, aflat la numărul 3E 880. Părea să nu fi fost vreodată tânăr și neglijent, iar sofisticatăii administrației șopteau batjocoritor că practica twistul acasă, în fața unei oglinzi, ca să nu se facă de râs la primul dans de la Casa Albă. Fostă vedetă a Harvard Business School și copilul-minune ajuns boss la Ford Motors, McNamara se ridicase dintr-o umilă familie californiană prin inteligență și o strădanie neîncetată și complet lipsită de umor. Caracterul lui McNamara amintea de o vorbă spusă despre un om de stat britanic bun la aritmetică: „Folosește cifrele de parcă ar fi adjective!” Când acest fost *Eagle Scout* îi lua pe cei dragi în drumetrie în weekend, se spune că măsura cu rigla de calcul ce puneau în rucsac copiii și micuța lui soție, Margy. A acceptat postul la Departamentul Apărării pentru că era atras irezistibil de ocazia de a exercita puterea. În afara familiei, era un om rece care nu prea putea fi numit moral: în 1961 a aprobat ficțiunea „decalajului de rachete*” și a lansat atacuri nerușinate și fără temeii la adresa predecesorului său, Thomas Gates.

Biroul lui McNamara a devenit sala generatoarelor, atât pentru programarea dezvoltării construcției de rachete, cât și pentru extinderea armatei ca răspuns la criza Zidului Berlinului și pentru promovarea unor noi sisteme de arme. În timpul dramei cubaneze din octombrie 1962, McNamara a fost cel care a conceput blocada impusă de US Navy. Părea că nu s-a îndoit nicio dată de sine și credea că o decizie bună ar trebui să fie deopotrivă una rapidă.

* În original, „missile gap” – concept vehiculat la finalul anilor '50 și începutul anilor '60 de către oficiali guvernamentali americani, potrivit căruia arsenalul de rachete nucleare balistice al URSS era superior celui al Americii atât din punct de vedere numeric, cât și din cel al puterii distructive, concept dovedit ulterior a fi complet fals.

Obsesia lui pentru control l-a determinat să deplângă flecăreala, așa că le-a declarat război militarilor care scurgeau informații clasificate și a căutat să prezideze ca singură voce publică a Forțelor Armate Americane.

În septembrie 1961, McNamara a declarat în Senat: „Nu există paralelă istorică reală pentru imperialismul comunist sovietic și impulsul acestuia de a coloniza întreaga lume. [...] Niciun dictator n-a fost vreodată atât de bine organizat și nici n-a avut la dispoziție atâtea instrumente de distrugere.” Secretarul apărării nu se temea să spună pur și simplu minciuni pentru a contracara amenințarea sovietică, un nărav care, ulterior, îi va distruge reputația. Depunând mărturie în fața Congresului, a turuit o mulțime de date, o demonstrație, spuneau unii, a extraordinarei sale memorii, dar, cu toate aceste trucuri, generalul-locotenent Fred Weyand* a observat că multe dintre „faptele” prezentate de secretarul apărării erau pur și simplu greșite. Deși un adept hotărât al Războiului Rece, în primul an de administrație el s-a opus unui angajament de mici dimensiuni în Vietnam: „Ne-am găsi aproape sigur tot mai înnămolii într-o luptă fără rezultat.” Pe de altă parte, dacă SUA ar trimite mai mulți militari, „lupta se poate prelungi, iar Hanoiul și Beijingul ar putea interveni pe față. [...] Succesul va depinde de factori diverși, dintre care mulți nu se află sub controlul nostru, în special comportamentul lui Diem însuși.”²²⁵

Ulterior, McNamara s-a răzgândit, iar în mai 1962 a făcut prima lui vizită în Vietnam. Paul Harkins, visătorul care comanda MACV, i-a fost gazdă. Generalului i s-a dat dinainte o listă cu întrebările secretarului apărării, ca să aibă timp să formuleze răspunsuri credibile, bazate pe statistici, așa cum îi plăcea lui McNamara, deși total fanteziste. Harkins a afirmat că ajutorul american îi dădea puterea regimului Diem de a învinge insurgența comunistă, deși, chiar în timp ce McNamara era informat la Binh Duong, un convoi al ARVN a fost atacat în apropiere și cinci oameni uciși. Când McNamara făcea turul bazei nordice de la Da Nang, Viet Congul a aruncat în aer un tren cu militari la 15 km distanță, omorând 27 de oameni și rănind 30. McNamara i-a spus tânărului reporter al UPI Neil Sheehan: „Fiecare evaluare cantitativă pe care o avem arată că ieșim câștigători!”²²⁶ El nu-și dădea seama că „evaluările cantitative”

* Frederick Carlton Weyand (1916–2010) a fost un general cu patru stele în US Army care a jucat un rol important în timpul Războiului din Vietnam, comandând Divizia 25 Infanterie (1964–1967) și II Field Force (1967–1968), fiind ultimul șef al MACV (1972–1973), funcție din care a coordonat retragerea forțelor SUA din Vietnamul de Sud. În perioada 1974–1976, Weyand a fost șef al Statului-Major al US Army, funcție de pe care a fost trecut în rezervă.

fuseseră inventate de Harkins, despre care Sheehan scria mai târziu: „Își dorea să creadă ceea ce dorea să creadă și să respingă ceea ce dorea să respingă.”²²⁷

Admiratorii lui McNamara îi respectau răceala, considerând că reflecta imparțialitate și integritate, și era chiar prezentat ca posibil vicepreședinte al lui Kennedy pentru alegerile din 1964. Hanson Baldwin, respectatul analist militar, a scris un comentariu în *Saturday Evening Post* intitulat „Monarhia lui McNamara”, în care descria noua birocrație a apărării, dar dușmanii secretarului, mulți dintre ei în uniformă, îi deplângeau orgoliul, deoarece secretarul căpătase convingerea nejustificată că înțelegea perfect treburile Armatei SUA²²⁸. Ulterior, în *New York Times*, James Reston a observat cu perspicacitate: „Are sinceritatea unui profet din Vechiul Testament, dar lipsește ceva, un element de îndoială personală, un anumit respect pentru slăbiciunea umană și o oarecare cunoaștere a istoriei.”²²⁹ Cu toate acestea, între 1961 și 1967, McNamara a exercitat o influență mai mare asupra politicii din Vietnam decât oricare altul dintre concetățenii lui, cu excepția președinților care s-au succedat.

Principalul lucru pe care-l știau cu adevărat acei americani care cunoșteau Vietnamul era cât de puține știau de fapt. Consilierul militar Gordon Sullivan se oferise voluntar, terifiat că războiul se termina înainte ca el să poată ajunge acolo. Locotenentul de 25 de ani din Massachusetts a aterizat în țară după ce a făcut un curs de șase săptămâni de limbă vietnameză, unde a învățat câteva formule de bază. A descoperit un Saigon „idilic, un oraș adormit pe malul fluviului, fără cinematografe, doar cu muzica filipineză răsunând peste Tu Do. Nu era ușor să fii consilier în acele zile, pentru că aveam un radio, dar nu era nimic la celălalt capăt.”²³⁰ De la începutul până la sfârșitul războiului, consilierii SUA au fost apreciați de către vietnamezi în primul rând pentru puterea lor de a face să apară din senin loviturile de artilerie și sprijinul aerian, folosindu-se doar de o stație radio. Când au ajuns, cei din grupul lui Sullivan a fost avertizat: „Țineți minte că nici măcar n-ar trebui să fiți aici!” Avionul lui Sullivan a aterizat pe un aerodrom ca vai de el de lângă granița cambodgiană, care se fălea cu resturile unui H-21* lăsate lângă pistă și cu un indicator lângă turnul

* H-21 Workhorse/Shawnee a fost un elicopter de transport monomotor cu rotoare în tandem construit de firma Piasecki Helicopter, firmă achiziționată de corporația Boeing în 1960. Poreclit „flying banana” („banana zburătoare”) datorită formei, H-21 a avut primul zbor la data de 11 aprilie 1952 și a fost retras din activitate în anul 1967, fiind exploatat de către șapte țări (SUA, Franța, Canada, Japonia, Suedia, Germania de Vest și Congo).

de control care anunța că, în timpul anotimpului secetos, se afla cu jumătate de metru mai sus de nivelul apei, iar în cel ploios, cu jumătate de metru mai jos. Ofițerul care a venit să-l ia cu jeepul pe Sullivan l-a salutat spunându-i: „Bună, Sullivan! Îți plac cârnăciorii vienezi și ceapa murată? Comandantul nostru primește la fiecare două săptămâni un pachet cu marfă proaspătă!”

În lunile care au urmat, locotenentul și un subofițer au străbătut toată delta cu o uriașă ladă de medicamente pe care le-au distribuit prin sate, între timp făcând și inspecția cătunelor strategice. Privind înapoi la drumurile lor nebunești printr-o regiune deja înțesată de Viet Cong, Sullivan a zis: „A fost o aventură! [...] Nu există niciun motiv logic pentru care noi să-i fi supraviețuit!” Consilierul „a încercat să realizeze o legătură cu vietnamezii”, dar ei păreau că funcționează conform unor parametri diferiți. Un alt consilier, locotenent-colonelul John Paul Vann*, i-a spus lui Frank Scotton curând după sosirea acestuia din urmă în țară: „La dracu', nici măcar nu știu ce se petrece dincolo de fluviu pe timpul nopții!”²³¹ Căpitanul Phan Tan Nguu, ofițer al Serviciului Special al poliției, spunea despre relația avută cu omologii din CIA: „Le spuneam americanilor doar ceea ce credeam eu că trebuie să știe.”²³²

SIGMA I, un important exercițiu de război al Pentagonului din 1962, estima că ar fi nevoie de jumătate de milion de soldați americani pentru a-i învinge pe comuniști. Ulterior, SIGMA II lua în calcul opțiunea unui război aerian și concluziona că Hanoiul nu putea fi îngenuncheat, indiferent de intensitatea bombardamentelor. Dovezile și proiecțiile contradictorii puse pe masa decidenților politici au făcut ca diversele facțiuni din Washington să-și schimbe complet opțiunile în funcție de propunerile rivalilor, răzgândindu-se iar și iar. În toată epoca Kennedy, mai-marii Pentagonului au susținut bombardarea Nordului și s-au opus angajării trupelor terestre.

Le Duan ridică miza

În perioada 1961–1962, guvernul nord-vietnamez s-a îndepărtat de Rusia, înclinând tot mai mult spre China. Totuși, niciuna dintre cele două puteri n-a încurajat Hanoiul să escaladeze situația. Comuniștii se simțeau prinși ca într-o

* Născut John Paul Tripp, John Paul Vann (1924–1972) a fost un ofițer superior al Armatei SUA a cărui carieră s-a desfășurat în perioada 1943–1963, în timpul războiului din Vietnam activând ca înalt oficial civil (în cadrul USAID și CORDS) în Vietnamul de Sud, devenind un actor important – și criticat de superiori din cauza convingerilor sale – pe scena conflictului americano-vietnamez.

plasă de prea multele tulburări din alte părți ale globului (Cuba, Berlin, Albania, Congo). Dificultățile interne ale Nordului au persistat, deoarece populația sa creștea cu jumătate de milion de oameni pe an, dar producția de cereale pe cap de locuitor scăzuse. China prelua o parte substanțială din producția de orez a țării și trei sferturi din producția de cărbune, plătind însă cu țărâita. S-a înregistrat o migrație masivă a țăranilor înfomețați către orașe, dar acolo nu prea se găsea nimic de lucru, din cauză că deficitul de materii prime făcuse ca fabricile să-și restrângă activitatea.

Din mai 1961, rația de carne în Vietnamul de Nord, inclusiv cea de pisică și de câine, a scăzut la circa 120 de grame pe săptămână de persoană. În acea vară, protestatarii înfomețați au incendiat hambarele cu orez în timpul ciocnirilor cu trupele și, în august, au incendiat o fabrică de biciclete. În orașul Dong Anh a avut loc un atentat cu bombă. S-a declanșat o rebeliune a armatei locale, iar în două rânduri, membrii tribului Hmong au atacat convoaiele armatei. Vietnamul de Sud și consilierii săi americani au încurajat aceste acțiuni și au derulat un program caraghios de ineficient de asasinate la comandă în Nord. Cu toate astea, opoziția în rândul oamenilor lui Ho Chi Minh era cu totul spontană, produsă de foame, și era reprimată cu o brutalitate care a dat roade. Prin octombrie 1961, un diplomat francez transmitea că oamenii fuseseră reduși la „o resemnare pasivă”. Duong Van Mai spunea despre nord-vietnamezi: „Erau incredibil de neinformați! Parcă ar fi stat în fundul unei fântâni, văzând doar un petic de cer! Comuniștii aveau extrem de multe mecanisme de control.”²³³

Acum, Le Duan domina elaborarea politicilor la Hanoi și va continua s-o facă de-a lungul următorului sfert de secol, deși lumea încă nu știa. În epopeea hollywoodiană *El Cid*, cadavrul vestitului erou medieval spaniol este legat în șa pentru a-și conduce armata către victoria finală. Ceva asemănător era valabil și pentru Ho Chi Minh, care era bântuit de temerea că Vietnamul va deveni o nouă Coree, un câmp de luptă devastat, pentru a cărui stăpânire americanii se vor întrece cu chinezii. Pe măsură ce sănătatea lui se șubrezea și politicienii mai tineri preluau inițiativa, Ho a abandonat autoritatea și chiar influența în problemele războiului, dar a rămas un personaj indispensabil, impunând respect în toată lumea. Ho și prim-ministrul Pham Van Dong rămăseseră imaginea publică a conducerii Vietnamului de Nord, în timp ce Le Duan era aproape invizibil. Orientat spre Moscova, Giap a devenit obiect de ură pentru camarazii lui, care-i deplăngeau organigrama umflată și setea de celebritate. Cineva îl

numea „un tip ostentativ și fanfaron”. Fostul șef al Logisticii forțelor armate de la Dien Bien Phu îl ura pe bătrânul său comandant și de multe ori îl pâra lui Ho. Un alt general de rang înalt și ministru guvernamental, care era și fratele lui Le Duc Tho, îl asemăna pe veteran cu un butoi vechi, bombănind: „Cu cât butoiul este mai gol, cu atât face zgomot mai mare!”²³⁴

Le Duan a dat dovadă de pricepere și de răbdare în relațiile cu sovieticii și cu chinezii. Îi plăcea să citeze o versiune vietnameză a proverbului „când ești la Roma”: „Dacă vizitezi o pagodă, trebuie să porți hainele unui călugăr budist, iar când te plimbi cu o fantomă, trebuie să porți haine de hârtie.” El și clica lui îi considerau pe ruși nedemni de încredere și slabi, nu în ultimul rând pentru că au fost primii care au clipit în Criza Rachetelor din Cuba. Printre acei oameni duri, etica spartană – predispoziția de a suferi pentru atingerea unui scop înalt – era supremă. Le Duan deplângea nevoia de a călători în repetate rânduri la Beijing ca solicitant și de a suporta reproșurile chinezilor. Unul dintre acoliții lui spunea că, într-o vizită din 1961, Zhou Enlai l-a întrebat provocator: „De ce duceți lupte armate în Vietnamul de Sud? [...] Dacă războiul se extinde în Nord, vă spun de pe-acum: China nu va trimite trupe ca să vă ajute să-i înfrunțați pe americani! [...] Veți fi pe cont propriu și va trebui să vă asumați consecințele!”²³⁵

Uneori, Le Duan se referea la Mao ca la „ticălosul ăla”, iar atunci când președintele Chinei a visat cu voce tare în fața unei delegații de la Hanoi că ar trimite Armata de Eliberare a Poporului să elibereze Sudul, a stârnit o frică viscerală în vietnamezi față de înclinațiile imperialiste ale vecinului lor. Chiar dacă înclina spre China, Le Duan a renunțat la criticile directe la adresa Uniunii Sovietice, deoarece Hanoiul avea nevoie de armele și de utilajele sale industriale mai sofisticate. Deseori, a făcut remarci cinice despre parcimonia ajutoarelor chinezești, mărturisind că era de părere că Beijingul considera revoluția vietnameză ca fiind „o monedă de schimb în negocierile dintre China și SUA”.

În 1961–1962, nord-vietnamezii au considerat că ar fi riscant să forțeze prea mult mâna noului președinte american, astfel că, deși și-au sporit angajamentul în Sud, erau în continuare preocupați să nu-i provoace pe americani să trimită forțe combatante. Nu se putea decide de fel să înceapă sau nu negocierile și și-au îndemnat prin COSVN tovarășii din Sud să se concentreze asupra luptei politice. Într-una dintre „scrisorile către Sud” ale lui Le Duan, datată 7 februarie 1961, secretarul COSVN a recunoscut: „Suntem mai slabi decât inamicul.”²³⁶ Era important, a spus el, să fie scoasă în evidență autonomia NLF și să nu

permite ca structura să fie etichetată drept instrument al Hanoiului. A fost o contradicție a acestei perioade că, în timp ce Vietnamul de Nord le oferea camarazilor săi din Sud mult mai puțin sprijin decât doreau, retorica liderilor săi devenea tot mai belicoasă pe scena internațională, Le Duan străduindu-se să se impună ca port-drapel al revoluției mondiale. Stăruința lui irita India, ca să dăm doar un exemplu, care nu mai considera Vietnamul de Nord ca pe un tovarăș în lupta împotriva opresiunii imperialiste, ci ca pe o amenințare la adresa stabilității regionale.

În 1962, Hanoiul a autorizat ca, în sfârșit, un număr mare de „repatriați” (membri Viet Minh care veniseră în Nord în 1954) să se îndrepte spre Sud, unde apartenența la Partidul Comunist era din nou în creștere. Peste tot pe unde NLF avea influență, cadrele sale se străduiau să schimbe obiceiuri vechi de secole. Programele educative puneau la îndoială fatalismul vietnamez și subordonarea femeii. La căsătoria cuplurilor, secretarul de partid din sat o înlocuia adesea pe bătrâna pețitoare. În școlile primare, copiii erau chemați să rezolve probleme de aritmetică de genul: „Într-un adăpost guvernamental sunt 50 de soldați. Am atacat adăpostul și am ucis 20 dintre ei. Câți soldați au mai rămas în adăpost?”²³⁷ Din când în când, se auzea câte o voce nervoasă care îndrăznește să se întrebe când NLF sau Partidul Comunist vor furniza insecticide, împrumuturi bănești, pompe, tractoare și sfaturi pentru creșterea animalelor, așa cum oferea regimul de la Saigon. Cadrele i-au asigurat pe țărani că toate acestea vor veni din Nord imediat ce revoluția va triumfa.

Până în 1963, principalele surse de armament și de muniții ale Viet Congului erau cele capturate de la forțele guvernamentale – la sfârșitul anului 1961 se calcula că existau doar 23 000 de arme utilizabile în mâinile luptătorilor de gherilă. Pe de altă parte, asasinările nu necesitau o mare forță armată. Conform unor estimări credibile, între 1957 și 1960, se spune că au fost asasinați în jur de 1 700 de demnitari locali și provinciali ai Saigonului. În 1961, această cifră s-a ridicat la 1 300, dar pe lângă obișnuita eliminare a primarilor de sat și a altora ca ei, s-au înregistrat și victime importante, ca de pildă un colonel din Sud (un ofițer superior de legătură dintre Saigon și ICC), care a fost răpit și torturat până la moarte. Astfel de crime au atins un maximum în 1963, ajungându-se la 2 000 de cazuri, apoi au scăzut la 500, deoarece comuniștii îi lichidaseră pe mai toți dușmanii lor locali la care puteau ajunge²³⁸. Oficialitățile și proprietarii de teren care au supraviețuit au avut de grijă să nu se expună pericolului, ceea ce a însemnat – în mare parte în detrimentul autorității lui Saigon – că

s-au distanțat fizic de țărani, refugiindu-se la oraș. NLF a preluat pământurile celor care fugiseră și le-a cedat prietenilor revoluției, care au descoperit astfel că exista o miză concretă și pentru ei în succesul forțelor NFL.

În timpul războiului, soldații americani au pendulat între disprețul față de „dinks” și de „gooks”^{*}, niște inamici primitivi, și credința exagerată în îndemânarea și în puterea lor de rezistență de-a dreptul supraomenești. Soldații își aminteau vechea poveste din Vestul Sălbatic despre un călăreț care a călărit un cal 100 de mile în căutarea unui apaș, apoi, când calul s-a prăbușit epuizat, și-a pus șaua pe alt animal și a continuat să galopeze. Între timp, apașul s-a întors, a călărit calul lăsat în urmă de călăreț încă 100 de mile, apoi l-a mâncat. În realitate, prestația Viet Congului era inegală și uneori chiar inabilă, iar echipele sale erau la fel de vulnerabile la slăbiciunile umane ca orice altă armată din lume. Nam Kinh, un comandant local din Deltă, respectat ca tactician, dar și celebru pentru duritatea lui, a fost împușcat în spate de unul dintre propriii lui oameni, căruia îi interzisesese să ia de nevastă o atrăgătoare văduvă din partea locului. Thanh Hai („Oceanul Albastru”), fiul unui moșier în vârstă de aproximativ 30 de ani, a fost unul dintre cei mai populari comandanți ai VC atât pentru priceperea în arta militară, cât și pentru slăbiciunile sale umane. Hai a fost în mod repetat retrogradat pentru băutura și pentru că era afemeiat, acest din urmă viciu fiind exemplificat de incidentul când s-a strecurat pe sub plasa de țânțari a soției unui tânăr recrut²³⁹.

Un luptător a vorbit în numele multora atunci când s-a plâns de interminabilele sesiuni de îndoctrinare: „Să-mi vorbești mie despre probleme politice este ca și cum i-ai cânta la chitară unui bivol de apă!”²⁴⁰ Totuși, unora le plăceau basmele propagandistice, cum ar fi cel despre o unitate din provincia Long An condusă de o femeie pe nume Kim Loan, al cărei soț fusese ucis de trupele guvernamentale. Femeia a devenit o eroină a folclorului local, înzestrată cu puteri presupus a fi magice. La un moment dat, Kim a ucis un polițist care a încercat s-o aresteze în timp ce făcea cumpărături. În altă ocazie, a fugit pe ușa din spate a unui salon de înfrumusețare, iar când soldații au făcut o razie într-un cătun din apropiere, căutând-o, femeia s-a urcat într-un copac, s-a transformat

* „Dink” (de la „dinky”, adjectiv folosit pentru a desemna un obiect de mici dimensiuni, neimportant și inferior comparativ cu altele) și „gook” (cuvânt cu origine necunoscută, unul dintre sensuri fiind acela de „prostituată de cea mai joasă speță”) au fost unele dintre porecele batjocoritoare adresate de americani etnicilor vietnamezi în timpul războiului.

în pasăre și a zburat. Frank Scotton l-a zgândărit pe bătrânul care i-a spus povestea, întrebându-l ironic: „Chiar crezi așa ceva?!” Vietnamezul a zâmbit și i-a răspuns că avea dreptate, nu știa cu siguranță ce se întâmplase, dar femeia „a scăpat, nu-i așa?!”²⁴¹

Cruzimea a rămas principala armă a comuniștilor. La un moment dat, o echipă Viet Cong a intrat într-un sat din Lai Cay, a acuzat 20 de locuitori de ambele sexe ca fiind șpioni guvernamentali, i-a decapitat și le-a aruncat cadavrele în stradă, de fiecare corp neînsuflețit fiind prinsă o bucată de carton pe care erau scrise presupusele lor infracțiuni. În altă parte, șeful unui cătun a fost legat de un țărui și eviscerat în fața sătenilor adunați, la fel și soția lui însărcinată, în timp ce copiii lor au fost decapitați. Astfel de atrocități erau puse în scenă cu simț artistic, pentru a-i convinge pe țărani că prețul rezistenței la revoluție era mult mai dureros decât simpla moarte²⁴².

Desigur, brutalitatea nu era monopolul unei singure părți. Doug Ramsey a efectuat un sondaj în rândul studenților din provincia Long An și a constatat că între un sfert și jumătate dintre ei își pierduseră rudele din cauza acțiunilor întreprinse de forțele de securitate ale Saigonului. În cursul anilor 1962 și 1963, trupele guvernamentale au ucis 150 dintre locuitorii unui singur sat din Delta Mekongului. Dintre ei, despre aproximativ 60 se credea că aveau legături cu NLF, dar despre ceilalți, nu. Printre miile de prizonieri politici deținuți în condiții îngrozitoare în închisorile și în lagărele Vietnamului de Sud, unii chiar într-o aripă a grădinii zoologice din Saigon, mulți erau nevinovați. Cât despre procesele desfășurate cu respectarea legilor, nu exista așa ceva²⁴³.

Deși zonele urbane au rămas ferm sub controlul guvernului, în mediul rural, luptele de gherilă dezechilibrău balanța de forțe, iar partea care controla sate și regiuni întregi se schimba frecvent. Saigonul a dobândit un arsenal de arme și de echipamente noi, pe care uneori le-a folosit în mod eficient. Către sfârșitul lunii august 1962, călăuzite de un dezertor, trupele din Sud au cucerit o bază de antrenament a NLF de la My Phuoc Tay, ucigând 150 de cadre și de stagiați, recruții supraviețuitori întorcându-se în satele lor. Elicopterele americane a crescut spectaculos mobilitatea tactică a forțelor ARVN, care ajungeau astfel în zonele rurale controlate de comuniști de ani buni fără să le stea nimeni în cale. Totuși, capacitatea și voința nu însemnau același lucru, pentru că multe unități sud-vietnameze refuzau să patruleze în zone unde puteau fi prinse în ambuscade și se eschivau să riposteze în timpul schimburilor de focuri. În 1963, Viet Congul a început să primească arme expediate în cantități

mari din Vietnamul de Nord, incluzând aruncătoare de grenade și mortiere, adeseori aduse pe mare, în special prin Delta Mekongului.

În orașe, cadrele se străduiau să pregătească masele pentru o răscoală populară. Copiii erau deseori folosiți pentru a arunca grenade în cafenele sau în piețe. Guvernul nu prea dispunea de informații, iar activiștii comuniști se pricepeau să-și ascundă identitatea. În calitate de curier VC, Truong Mealy, în vârstă de 10 ani, a fost trimis uneori în oraș să întâlnească într-un restaurant o persoană cu nume de cod, ținând în mână o jumătate de bancnotă cu care-l identifica pe cel care avea cealaltă jumătate. Dacă el sau alții ca el era prinși, cunoștințele lor erau limitate la primul nume al instructorului lor de la partid. Numai cadrele superioare NLF știau numele șefilor de provincie.

Ritmul războiului era în creștere, astfel că după doi ani în care elanul luptei armate se născuse, în primul rând, din ostilitatea celor din Sud față de guvernul de la Saigon, influența și resursele din Hanoi deveneau tot mai vizibile. Liderii din Nord adulmecau carnea putredă, o duhoare de degradare finală care se ridica din palatul prezidențial din Saigon și acoperea întreaga țară, și deveniseră nerăbdători să grăbească aranjamentele funerare pentru regimul lui Diem, la fel cum erau și anumite personaje importante de la Washington.